

OVER I- EN U-SYNCOPE IN HET GOTISCH.

Gelijk bekend is, zijn *i* en *u* in de ultima van tweelettergrepige woorden, indien zij niet door meer dan een consonant gevolgd worden, in het Westgermaansch bewaard na korte stamsyllabe maar verloren na lange. Een dergelijke verhouding bestaat in het Oudnoorsch, waar in beide gevallen syncope heeft plaats gehad, maar waar, gelijk Kock getoond heeft, uit de verhoudingen der klankwijziging blijkt, dat de syncope na lange stamsyllabe ouder is dan na korte. Op grond van deze overeenstemming heeft men vermoed, dat dezelfde toestand, die in het westgerm. heerscht, ook voor het Gotisch de klankwettige zou zijn, en Hirt heeft in de *Indogerm. Forschungen* (I, 216) getracht te bewijzen, dat *i* en *u* in het got. klankwettig bewaard zijn na korte syllabe, verloren zijn na lange, en dat de vele woordvormen, die zich naar dezen regel niet voegen, analogieformaties zijn. Dit resultaat is o. a. door Streitberg in zijn *Urg. Gramm.* § 146, 147 geaccepteerd en nog uitvoeriger toegelicht, en het wordt thans veelal als vaststaand aangenomen. Ik zal in de volgende bladzijden mededeelen, waarom ik deze meening niet deel.

Op zich zelf genomen doet de overeenstemming tusschen Noord- en Westgerm. wel vermoeden, dat er in de oergerm. accentueering factoren aanwezig waren, die een vroeger syncope van *i* en *u* na lange dan na korte syllabe in de hand konden werken. Maar dat is een zaak van relatieve chronologie; voor de absolute chronologie blijkt hieruit niets. De syncope heeft in de afzonderlijke talen plaats, en in deze niet gelijktijdig. Ook in het westgerm. en noordgerm. is zij niet in denzelfden tijd tot stand gekomen, en het resultaat is ook niet hetzelfde; in de eene groep zijn *i* en *u* na korte stamsyllabe bewaard, in de andere zijn zij gesyncopeerd. Het is dus zeer goed mogelijk, dat in het got. de gegevens aanwezig waren voor vroeger syncope na lange stamsyllabe dan na korte, en zelfs, indien de taal lang genoeg gesproken is, dat de beide syncopen in deze volgorde hebben plaats gehad, maar dat de korte spanne tijds, waaruit onze documenten stammen, niet juist tusschen deze beide syncopeeringsperioden in valt, en in dit geval zal men of behoud in alle gevallen of verlies in alle gevallen verwachten, of ook verschillende behandeling van *i* en *u*, indien er groter afstand is tusschen *i*-syncope en *u*-syncope dan tusschen de verschillende fasen van ieder van deze. Het aprioristisch argument is dus waardeloos, en wij moeten zien naar de argumenten, aan de taal zelve ontleend. Het is dan noodzakelijk, de vraag voor ieder der beide vocalen afzonderlijk onder de oogen te zien.

De *i*-stammen syncopeeren *i* in den nom. acc. sing. Het heet dan, dat de kortstammige de *i* verloren hebben naar het voorbeeld der langstammige. De argumentatie berust op de volgende gegevens:

1. In de compositie staat *i*: *matibalgs*, *naudibandi*. Syncope komt voor bij de woorden *bruhfaps* en *puthaurn*. Om deze woorden voor het betoog te kunnen gebruiken, heeft men *puthaurn* voor langstammig verklaard (Streitberg, *Urg.* p. 174); daar echter Streitberg zelf daarop terugkomt (*Got.*⁴ § 233, 3), behoeft ik daarbij niet stil te staan. De regel is dus, dat *i* bewaard

is; uitzonderingen zijn één langstammig en één kortstammig woord. Voor verschillende behandeling na langen en na korten stam is dus uit deze woorden niets te leeren. Maar overigens blijkt uit den hoofdregel, dat de behandeling in composita niet dezelfde is als aan het einde. En wel is de vocaal — en dat in lijnrechten strijd met den waarschijnlijksten toestand in het noordgerm. — langer bewaard in het compositum dan in het simplex. Indien men nu *bruffaps* en *puthaurn* moet opvatten als klankwettige vormen, — en beide zien er antiek genoeg uit, — dan kan de oorzaak van het verlies der *i* moeilijk in iets anders gezocht worden dan in de accentueering der woorden, en men kan vermoeden, dat deze woorden het hoofdaccent op het tweede lid hadden. *Bruffaps*, *puthaurn* verhouden zich dan tot *naudibandi*, *matibalgs* gelijk *andniman* (met accent op het verbum) tot *andanems* (met accent op het praefix).

Indien nu bij de woorden *bruffaps*, *puthaurn* het verlies der *i* niets te maken heeft met de quantiteit der eerste syllabe, dan kan men deze ook niet verantwoordelijk stellen voor de wisseling *prutsfill*—*sigislaun*, waar, naar het heet, *s*-stammen als eerste lid optreden ¹⁾. Aangenomen, dat dat juist is, kan men hier vooreerst weer denken aan verschil in betoning; voorts bestaat de mogelijkheid, dat in *prutsfill* de simplexvorm van een substantief *pruts optreedt. En eindelijk is het niet zeker, dat waar in de compositie na den zwaktonigen klinker nog een tautosyllabische consonant optreedt, de syncope niet vroeger intreedt dan waar dit niet het geval is. Het is dus zeer goed mogelijk, dat onder overigens gelijke omstandigheden in *naudibandi* geen syncope intrad, maar wel in **prüt(i)sfill*. In dit geval kan men bij *sigislaun* aan den invloed van het simplex denken, een invloed, die bij het algemeen gebruik van het woord zeer voor de hand lag.

2. De ide. *es*-stammen vertoonen *i* in de tweede syllabe: *sigis*, *baris*, *riqis*, *hatis* e. a. Nu zijn deze woorden overgegaan in de *a*-declinatie, en de stam is dus *barisa*- enz. Het is dus maar de vraag, wat ouder is, de overvoering in een andere klasse of de syncope van *i*. Niemand kan dat a priori zeggen. Maar zeker is het onjuist te beweren, dat door de omstandigheid, „dass die ae. *i*-stämme *hete*. *sigē*. *berē* . . . den got. formen auf *-is* genau entsprechen” ²⁾ het ‘onmogelijk’ gemaakt wordt, het voorkomen dezer *i* in het got. aan de overvoering in de *a*-klasse toe te schrijven. Want juist dit, dat deze got. en ags. vormen elkander „genau entsprechen” is het, quod erat demonstrandum, — maar gedemonstreerd is het niet. Zelfs indien de vormen *hete* enz. in het ags. de eenige waren, en zelfs indien wij wisten, — wat juist niet het geval is, — dat alleen het got. deze woorden in de *a*-klasse had overgevoerd, dan kon dat zeer goed gebeurd zijn vóór de *i*-syncope na korte syllabe, die daarna natuurlijk op deze woorden geen vat meer had. Maar nu heeft het ags. naast *sigē sigor*, langstammig naast *dæg dōgor*. Dat zijn vormen met *r* uit z aan het einde, dus naar de *a*-declinatie. Er moet iets achter de *r* gestaan hebben; anders was zij weggevallen. Zegt men nu: de *r* in *sigor*, *dōgor* stamt uit de verbogen casus, — goed, maar waarom kan

¹⁾ Voor *prutsfill* berust deze vooronderstelling echter op een onzekere etymologie.

²⁾ Streitberg, *Urg.*, p. 173.

dan de *i* van *sigis* niet ook uit de verbogen casus stammen? De woorden *sigis*, *hatis* enz. bewijzen dus niets voor het behoud van *i* na korte syllabe. Blijkbaar heeft reeds het oergerm. bij de *s*-stammen dubbele vormen gehad. En daaruit verklaart zich dan ook, dat het got. heeft *peihs* en *weihs* (indien dit laatste woord hierbij behoort); hier heeft de syncope gewerkt: het zijn de klankwettige voortzettingen der tweelettergrepige vormen. Het eenige, wat hier bijzondere opmerking verdient, is, dat *peihs* en *weihs* langstammig zijn. Dit kan bij een aantal van twee woorden zeer goed op toeval berusten; het kan echter iets met de periodiciteit der syncope te maken hebben, maar op eene andere wijze, dan men zich dat voorstelt. De woorden *peihs* en *weihs* toch kunnen op zijn hoogst bewijzen, wat wij ook zonder hun hulp weten, dat *i* na lange syllabe gesyncopeerd is, maar nooit, dat zij na korte bewaard is. Ik kom hierop aanstonds terug.

3. De comparatief der adverbia gaat uit op *is*. Klankwettig behoorde *i* gesyncopeerd te zijn; zij is echter onder den invloed der adjectiva (op *iza*) bewaard. Voor de langstammige woorden (*hauhis*, *airis* enz.) is dit de eenige verklaring. Maar bij de kortstammige moet deze *i* klankwettig zijn. Waarom? Omdat men het zoo hebben wil.

Nu zijn er weer een paar langstammige, waar de *i* ontbreekt: *mins* bij *minniza*, *wairs* bij *wairsiza*¹⁾, *panaseihs*, *jaindwairps*²⁾. Maar ook deze kunnen niet aangevoerd worden voor het behoud van *i* na korte syllabe. Vraagt men, waarom er dan geen kortstammige woorden zijn, waar *i* ontbreekt, dan is m. i. een voldoende antwoord dit, dat de kortstammige adverbia zeer in de minderheid zijn: *framis* en *halisaiw*; het tweede voorbeeld kan zelfs klankwettig bewaarde *i* in compositie hebben. Daar het herstel of analogisch behoud der *i* algemeene regel is, moet bij de woorden, waar dat niet gebeurd is, een bijzondere oorzaak daarvoor bestaan. Bij *panaseihs* kan men zich denken, dat men in het compositum zich niet meer bewust geweest is, dat het tweede lid een comparatief was; wat *wairs* en *mins* betreft, is in de eerste noot onder aan deze bladzijde reeds een mogelijkheid genoemd; over *jaindwairps* zie aanm. 2. Niettemin, wanneer men deze woorden plaatst naast de langstammige *s*-stammen *peihs* en *weihs*, dan schijnt het toch niet toevallig, dat al deze uitzonderingen op het regelmatig herstel juist langstammige woorden zijn. De natuurlijke opvatting dezer woorden schijnt dan deze te zijn, altijd voor zoover men aanneemt, dat *mins* en *wairs* formaties op *is* zijn, dat het volkomen herstel van *i* plaats had in een periode, toen het met het verval der *i* in eindsyllaben zóó stond, dat *i* na lange stamsyllabe verloren, na korte echter verzwakt was. De kortstammige woorden waren dus gemakkelijker te herkennen dan de langstammige, daarom bleef er bij het herstel van de kortstammige geen achter, terwijl bij de langstammige een geringe aanleiding voldoende was, om ze wél te laten achterblijven. Zóó geraakten de woorden *mins*, *wairs*, *panaseihs* in afwijking van *hauhis*, *airis* enz.

1) In dit verband is te wijzen op eene verklaring, die Kock, *Uml u. Brechung*, p. 53, van de *e* in on. *verri* geeft, dat nl. deze *e* onder den invloed van het adv. *verr* (go. *wairs*) staat. Indien deze verklaring juist is, dan heeft deze vorm geen *i* gehad. En dan kan dezelfde verklaring voor de overige vormen zonder *i* gelden.

2) Of in *jaindwairps* een comparatief steekt, is overigens zeer de vraag.

los uit den samenhang met de adjectiva, terwijl bij *framis* en *halis* hiervan geen sprake was. Voor de twee substantiva zonder *i* geldt, dat, indien naast elkander stonden *peihs* en **peihs*, er een dubbel paradigma moet zijn geweest, waarop een van beide gekozen werd. Indien het herstel der *i* bij de *s*-stammen plaats had in denzelfden tijd als bij de adverbia, dan had men in de onmiddellijk daaraan voorafgaande periode de volgende vormen:

1. Kortstammig *a*: *hatis* met verzwakte *i*.

b: *hatis* (<**hatesa*) met onverzwakte *i*. De eerste vorm richtte zich naar den tweeden. Maar in den gen. zijn beide vormen bewaard:

a: *hatis* < **hateses*.

b: *hatisis* < **hateseso*.

2. Langstammig *a*: *peihs* met gesyncopeerde *i*.

b: **peihs* < **pihesa*.

De keuze viel op den eersten vorm.

In den genitief had men:

a: **peihs* < **peihses*.

b: **peihsis* < *peihseso*.

Beide vormen werden opgeruimd en vervangen door *peihsis* (overgeleverd zijn de acc. pl. *peihsa*, *weihsa* en de g. s. *weihsis*), een analogieformatie naar de nom. s.

Maar het is ook heel goed mogelijk, dat deze beide woorden niet in een zoo vroege periode naar de *a*-klasse zijn overgevoerd. Aanwijzingen daarvoor, die bij *hatis* enz. bestaan, ontbreken hier. In dat geval is de eenige klankwettige vorm voor den nom. s. *peihs*, *weihs*; de jongere vormen met syncope in de overige casus berusten ook dan op den invloed van den n. acc. s. Na het herstel der vormen *hauhis*, *airis*, *framis*, *halis(aiw)*, *sigis*, *hatis* enz. ging het verder verval der verzwakte *i* in eindsyllaben door. Uit **staðis* werd toen regelmatig *staps*.

4. Voor het bewaard blijven van *i* na korte stamsyllabe worden thans ook aangevoerd de vormen *nawis*¹⁾ en *sutis*²⁾. Over *nawis* zie hierboven p. 264. Wat het eenmaal voorkomende *sutis* betreft, is het wel treffend, dat dit woord, toen de nieuwe lezing nog niet gevonden was en men *suts* las, geïncasseerd werd voor de leer, dat *u* na lange syllabe verdwijnt. Dat de *u* van *suts* lang was, mocht toen niet betwijfeld worden; sa. *svādu*, gr. *ἡδύς* bewezen dat met zekerheid, en evenzoo, dat in de tweede syllabe een *u* gestaan had. Maar nu er *sutis* staat, is het even zeker, dat de *u* der stamsyllabe kort is, en dat dit de oorzaak is van het behoud der *i*. Maar nu is het duidelijk, dat *sutis* even goed een *ja*-stam kan zijn als een *i*-stam (aan den acc. s. f. *sutja* is niets te zien). In dat geval kan *sutis* klankwettig uit **sutiaz* ontstaan zijn. Wel is dat niet in overeenstemming met andere woorden als *midjis*, die uit andere casus een *j* invoegen, maar met den gewonen vorm der *i*-stammen is het ook niet in overeenstemming, vgl. *aljakuns*. Ook *sutis* laat zich dus voor grammatische operaties in den besproken zin niet gebruiken. Maar wel is er op te letten, dat naast *sutis*

1) Streitberg, *Got. Elementarbuch*⁴, § 183 aanm. 2.

2) Braune, *Literaturblatt*, 1908, 328.

met onzekere quantiteit der wortelsyllabe *airknis* voorkomt met lange stamsyllabe. Het is nu toch al te veel aan de theorie opofferen, wanneer men dien vorm eenvoudig voor niet bestaande verklaart ¹⁾, omdat op twee andere plaatsen vormen van een *a*-stam *airkns voorkomen. Maar wat is dan van *airknis* te denken? Dat *i* na lange syllabe gesyncopeerd is, daarover zijn allen het eens. Dus moet *airknis*, indien *i* hier korte *i* beteekent, uit *airknias ontstaan zijn. Maar is dat zoo, dan is het ook wel duidelijk, hoe *sutis* verstaan moet worden ²⁾.

Wat *u* betreft, deze is in tegenstelling met *i* regelmatig bewaard in den nom. sing., m. f. en den n. acc. s. n. der *u*-declinatie. Hier is nu de theorie, dat zij na lange stamsyllabe gesyncopeerd behoorde te zijn maar onder den invloed der kortstammige woorden behouden of hersteld is. Het bewijsmateriaal is hier ook onbeduidender dan bij de *i*. Zien wij af van den aprioristischen eisch, dien wij reeds in het begin van dit opstel beoordeeld hebben, dan steunt de heele theorie op de woorden *tagr* en *suts*. Van deze is nu *suts* reeds afgevallen, en de leer staat dus op één been. Maar nu is het wel duidelijk, dat er niets is, wat ons dwingt *tagr* in zijn geheel met gr. *δάκρυ* gelijk te stellen. Hoe onredelijk die eisch is, kan al weer *suts* ons leeren, waarvan insgelijks alleen op grond van Grieksche, Latijnsche en Sanskrit vormen met zekerheid werd aangenomen, dat de tweede syllabe een *u* bevat had. Een enkele verbeterde lezing toont, dat dat niet juist is; zullen wij dan op het Grieksche *δάκρυ*, l. *lacruma* s. *açru* een heele theorie over *u*-syncope in het got. bouwen? Het laat zich trouwens gemakkelijk bewijzen, dat de nom. acc. sing. op *us*, *u* bij de langstammige woorden geen analogieformaties kunnen zijn. Bij de substantiva zou dat misschien nog gaan. De gen. en dat. sing. zijn eigenaardig genoeg, en ook al de vormen van het plurale konden hier meewerken tot het herstel van een verloren *u*. Maar hoe stelt men zich deze analogie bij de adjectiva voor? Welke casus zijn hier karakteristiek voor de *u*-declinatie? Juist de nom. s. m. en f. en de nom. acc. s. n.; dat zijn echter juist die casus, waar *u* gesyncopeerd zou zijn, indien de leer juist was. Van de overige blijft alleen over de gen. sing., althans indien men met recht aanneemt, dat hij op *-aus* uitging, want hij is niet eens overgeleverd ³⁾. Alle overige casus gaan naar

1) Streitberg, *Got.*, t. a. p. „die interpolierte glosse *airknis* ebd. B ist zu streichen“. Of het woord geïnterpoleerd is, mag een belangrijke vraag voor de tekstkritiek zijn, maar grammatisch is dat vrij onverschillig. Een interpolator behoeft niet meer grammatische fouten te maken dan een afschrijver.

2) Eene andere mogelijkheid is deze, dat op beide plaatsen *i* een spelling voor *ī* is. In dat geval hebben wij met regelmatige vormen der *jā*-declinatie te doen. Van de andere zijde staan tegenover deze 2 plaatsen ook maar 3 (Skeir. 2, 10, 14, Rom 11, 17; tweemaal hetzelfde woord), waar de nom. s. m. van een adjectief op *-eis* uitgaat. De getuigenissen zouden dus bijna tegen elkander opwegen, indien de vorm op *-eis* niet gesteund werd door de substantiva. Onmogelijk is het niet, dat bij de adjectiva een klankwettige vorm op *-is* langer bewaard is, en dat deze uitgang pas op den duur op het voorbeeld der substantiva door *-eis* vervangen werd. De twee voorbeelden *sutis*, *airknis* zouden dan hiervoor een getuigenis afleggen, dat de analogieformatie niet of nog niet geheel doorgevoerd was. In het on. komt de uitgang *-ir* (< *iz*) bij de adjectiva in het geheel niet voor.

De eenige bekende g. s. is van een kortstammig woord (*filaus*), en deze vorm komt alleen adverbiaal voor.

de *ja*-declinatie, de dat. en acc. sing. en het geheele plurale. Geloofd men werkelijk, dat, indien het paradigma eenmaal geluid had: *hards, *hardjana*, *hardjamma*, pl. *hardjai* enz., alleen op grond van dien zeldzamen — vooronderstelden — genitief *hardaus* de nom. *hards tot *hardus* zou zijn omgevormd? En naar welk voorbeeld? Er zijn onder de adjectiva talrijke langstammige *u*-stammen; kortstammige zijn er zoo goed als niet; *filu* is nauwelijks een adjectief te noemen; het eenige woord, dat met eenig recht hierbij gerekend wordt, is *kaurus. Neen, deze woorden kunnen niet de oorzaak zijn, dat alle langstammige adjectiva in de *u*-casus ook werkelijk *u* vertoonen, en *hardus* is dus een klankwettige vorm. Maar als *hardus* klankwettig is, dan is *daupus* het ook, en het is dus niet waar, dat het got. *u* na lange stamsyllabe syncopeert.

Wat eindelijk den acc. sing. der eenlettergrepige consonantische stammen betreft, deze is voor de vraag, die ons bezig houdt, van geen beteekenis. Vooreerst is het nog zoo zeker niet, dat uit postconsonantisch *m* aan het einde in het oergerm. zonder uitzondering *-um* moest worden. Op deze vraag wil ik echter hier niet ingaan. Maar Van Helten heeft er reeds *Beitr.*, XV, 456 op gewezen, dat de acc. *baurg* zich in dit opzicht bij den nom. aansluit.

De regel voor *i*- en *u*-syncope in het Gotisch luidt dus: *i* in eindsyllaben van tweelettergrepige woorden voor niet meer dan één consonant is gesyncopeerd, waarschijnlijk eerst na lange, daarna na korte syllabe. *u* is in beide posities nog behouden. In compositie zijn beide vocalen na den hoofdtoon bewaard, maar er is reden om te vermoeden, dat zij in toonlooze syllaben onmiddellijk voor den hoofdtoon gesyncopeerd zijn.

Over het verlies van *u* in de derde syllabe zie Van Helten t. a. p.

Amsterdam.

R. C. BOER.

NAWOORD.

Ik geloof thans, dat van de twee als mogelijk genoemde verklaringen voor *wairs*, *mins*, en ook wel voor *panaseips* die, welke er van uitgaat, dat het formaties zijn op *s* en niet op *is*, het juiste treft. Een verder voorbeeld is mndl. *bat*, ohd. *baz*, zonder *i*-wijziging. Het ide. comparatiefsuffix *īš*, *īōs* is samengesteld uit *īš*, *īō* en *s*; *īš*, *īō* op zich zelf is vergelijkend, vgl. sa. *anya*, l. *alius*, go. *aljīs*, en met *n* verbonden tot *ion* vormt het in het gr. een comparatiefsuffix. Men mag met recht aannemen, dat de beide elementen van *īš*, *īōs* gelijke beteekenis hebben; juist bij de comparatie is dergelijke suffixophooping zeer gewoon. Waarom zou dan *s* niet alleen in comparatieve beteekenis kunnen optreden?

Denzelfden suffixvorm zoek ik in de comparatieven op *ōza*. Reeds dikwijls is de meening uitgesproken, dat deze van adverbia op *ō* is uitgegaan. De comparatief dezer adverbia ging dus uit op *ōs*, dat niet uit *ōis* behoeft te zijn ontstaan. Uit de adverbia op *ōs* werden later adjectiva op *ōza* gemaakt.

Juni 1917.

R. C. B.